

АНОТАЦІЯ

Манько А. М. Творчість Івана Низового в ідейно-художньому контексті доби. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. – ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Старобільськ; Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021.

Дисертація є першим комплексним дослідженням творчості І. Низового в біографічному, історичному, соціокультурному, літературному та рецептивному контекстах. Цим дослідженням ми закладаємо основу академічного освоєння творчої спадщини І. Низового, великий масив якої вимагає широкого наукового залучення.

Об'єктом дослідження є поетичні, мемуарні, публіцистичні твори І. Низового та його художня проза, опубліковані за життя письменника в збірках поетичних та прозових творів, у літературно-мистецьких альманахах і періодиці; рукописні твори, які посмертно видано в чотирьох томах п'ятитомника його вибраних творів; літературно-критичні праці дослідників та відеоматеріали, присвячені життєпису митця.

Наукова новизна роботи зумовлена вперше здійсненою в українському літературознавстві спробою комплексного, системного аналізу ліричних творів, художньої прози та мемуарно-публіцистичної спадщини І. Низового в контексті доби. Життєпис і творчість письменника, попри поодинокі спроби мовного та літературознавчого аналізу його окремих поетичних текстів, залишаються практично не вивченими.

У роботі представлено важливі віхи життя і творчості І. Низового, які допомагають глибше осягнути авторські інтенції, визначити місце митця в контекстуальному полі сучасної української суспільно-політичної та мистецької дійсності.

Практичне значення одержаних результатів. Результати роботи можуть бути використані під час підготовки уроків рідного краю в закладах

середньої освіти на Луганщині; курсів з історії української літератури ХХ – початку ХХІ ст., літературного краєзнавства, спецкурсів та спецсеминарів у закладах вищої освіти; при написанні підручників та посібників для школярів і студентів гуманітарних спеціальностей; курсових, дипломних, магістерських робіт, наукових статей про життєпис І. Низового, а також для планування та проведення різних заходів із вшанування пам'яті письменника (тематичних уроків, літературних вечорів).

Особистий внесок здобувача. Дисертація та опубліковані статті написані авторкою самостійно (дві статті – у співавторстві з науковим керівником Т. С. Пінчук). Дисертанткою укладено дві передмови до посмертної серії книг І. Низового (II, IV томи). Дисертацію виконано самостійно, усі засадничі ідеї та висновки належать безпосередньо авторці.

Вибір постановки проблеми та теми дослідження зумовлено необхідністю заповнення дослідницьких лакун в українському літературознавчому просторі шляхом виведення постаті поета-шістдесятника, письменника І. Низового з регіонального літературного контексту та інкорпорації його персоналії до національного літературного контексту. Студіювання та ґрунтовний фаховий аналіз актуальної, національно-патріотично зорієнтованої, гостропубліцистичної творчості І. Низового є не лише актуальною, а й нагальною потребою в контексті українського сьогодення.

У дисертації констатується, що деконтекстуалізація унеможливорює адекватне вивчення будь-якої персоналії та її мистецького спадку, адже кожна людина існує на перетині різноманітних контекстів, які визначають перебіг її життя: родинний, освітній, професійний, творчий, суспільний, культурний, інформаційний, державно-політичний, історичний, географічний, екологічний та інші контексти. Буквальна й обмежена інтерпретація особистості без урахування контекстного складника призводить до викривленого її бачення, перетворюючи розглядуваний суб'єкт на типового, одного з багатьох представників свого виду.

На основі узагальнення й систематизації визначень поняття *контекст* у літературознавчій науці нами запропоновано власну дефініцію контексту, який розглядаємо як невичерпне в інтерпретації системне утворення із беззаперечним гносеологічним потенціалом, що забезпечує максимально можливу повну та коректну інтерпретацію літературного тексту й позатекстових явищ, пов'язаних із ним.

Класифікаційна модель контекстів, створена нами на підставі аналізу комплексного бачення міждисциплінарного поняття «контекст» філософськими, літературознавчими, мовознавчими, психологічними й соціологічними науками, передбачає виокремлення внутрішньотекстового контексту, який має безпосереднє відношення до самого тексту, та зовнішньотекстового контексту, який розкриває різні позатекстові чинники написання літературного твору. За формою вияву ці контексти можуть бути експліцитними / прозорими та імпліцитними / асоціативно-ускладненими.

Складниками внутрішньотекстового контексту вважаємо мікроконтекст і макроконтекст, лівий і правий контексти, контекст функціонування й контекст породження. Зовнішньотекстовий контекст охоплює історичний, соціокультурний, біографічний, психологічний, літературний, рецептивний та контекст реалізації.

У роботі акцентовано увагу на тому, що творча спадщина І. Низового є акумулянтном та ретранслятором культурно-історичного тла прожитих ним епох, а тому потребує всеосяжного контекстуального аналізу. Письменник лишив після себе значний поетичний, прозовий і мемуарно-публіцистичний доробок обсягом у 103 прижиттєві збірки, 2 збірки рукописів, опублікованих помертню в 4 томах п'ятитомника його вибраних творів, та численні дописи й ліричні проби, опубліковані в різних періодичних виданнях.

І. Низовий – видатний український письменник, талановитий журналіст, перекладач та активний громадський діяч, який відіграв значну роль у розбудові культурно-мистецького життя Луганщини.

Доведено, що творчість І. Низового є унікальним явищем національної літератури й невичерпним джерелом глибоких тем та гострих проблем, які не втрачають своєї актуальності в історико-політичному контексті українського сьогодення. Акцентовано увагу на стильовій манері автора, яка органічно поєднала визначальні риси імпресіонізму та екзистенціалізму, а також елементи дисидентської естетики страждання.

На ранній період творчості поета незначний відбиток наклав провідний художній метод соціалістичного реалізму, який виявлявся в ліриці автора досить спорадично через використання типових образів, тем, ідей і мотивів, актуальних і необхідних в умовах радянської дійсності. Ідейно-творчі пошуки, відбиті у віршах цього періоду, були не лише необхідною даниною радянському режиму тих часів, а й закономірно віддзеркалювали ідеалістичні, наївні народні погляди, заручником яких частково став і сам І. Низовий. Вірші такого ідейно-естетичного спрямування становлять лише незначну частину творчого арсеналу поета.

Натомість ще на початку формування літературного таланту в 60-х рр. ХХ ст. поезія І. Низового відзначалася самобутнім авторським баченням світу, філософською заглибленістю, антропоцентричною спрямованістю, тонким мовним і естетичним чуттям, яскравою образністю, щирістю та відвертістю перед своїм читачем, що межує зі сповідальністю. Визначено, що в цей період митець виявив себе як «тихий» / «маргінальний» поет-шістдесятник, який вимушено зберігав відносну лояльність стосовно панівного режиму на початку свого професійного поетичного становлення, пишучи «в стіл» такі виразно антирадянські твори, як поема «Горобина ніч» (1969), яку за порадою професійного наставника поета М. Чернявського було опубліковано майже на 20 років пізніше з міркувань безпеки.

Самодостатній творчий голос письменника зазвучав уже в 70 – 80-х рр. ХХ ст., досягши свого апогею в часи незалежності України.

1988 року в газеті «Молодогвардієць» виходить стаття І. Низового «Бути – народом!», яка стає переломним моментом у творчості публіциста,

його переходом від ескапізму до відкритого протипорства. Ця стаття на захист української мови проти насильницької русифікації викликала великий суспільний резонанс.

Поет більшу частину свого життя (45 років) займався літературною діяльністю на Луганщині. Упродовж кількох років І. Низовий очолював Луганське міське об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, майже 6 років – Луганську організацію Національної спілки письменників України, сприяв активному розвитку літературного слова в регіоні. Яскраво виражена незалежна творча і громадянська позиція стали причиною цькування письменника, обшуків його помешкання, витіснення митця на літературний маргінес шляхом штучного гальмування виходу його нових творів через відсутність фінансування, паперу та ін.

У роботі розкрито проблемно-тематичний, ідейно-художній та жанровий спектри поезії і прози митця. Наголошено, що поетична спадщина І. Низового містить усе тематичне розмаїття лірики: громадянську (патріотичну й «антилірику»), філософську, інтимну (автобіографічну й любовну), пейзажну, сатиричну й релігійну. У контексті доби під особливо пильну увагу підпадає громадянська патріотична лірика та «антилірика» поета – особливий тематичний різновид, запроваджений для викриття сучасної автору української дійсності.

У творах І. Низового можна виділити один із домінантних літературно-художніх образів, навколо якого побудовано фактично всю образну систему і який формує ідейно-тематичний вектор, проблемне поле, мотивну структуру поезій та прози письменника. Це загальний образ України та його конкретні образні втілення: Батьківщина (Вітчизна), держава, мала батьківщина (ріднокрай), український народ (загальний образ чи образ через конкретних персоналій, серед яких і сам автор, його родина, оточення тощо), державні символи (Герб, Прапор, Гімн), українська мова, історія України та ін. Найбільш неоднозначним у своєму трактуванні є літературно-художній образ Донбасу. Поезії, що розкривають тему Донбасу з його проблематикою

та художньо-образною системою, можна визначити як пророчі завдяки авторській далекоглядності та точності передбачення сучасної ситуації в регіоні.

І. Низовий – поет Соборності України. Митець створює цілісний образ України-Низового – персонаж якісно нового типу – людини-проекції, життєва доля якого відбиває чи повторює долю всієї країни. Проектуючи болі України на болі власного тіла, письменник позиціював себе як стигматик нового покоління, чиї тілесні та душевні рани викликані не релігійними мотивами, а духовним єднанням зі своєю Батьківщиною – її сучасним та минулим, зі своїм родом, народом.

Визначено важливе місце творів для дітей в аксіологічному поетичному просторі І. Низового. У ліриці для дітей автор, апелюючи до загальних знань та життєвого досвіду реципієнтів, пропонує їхній увазі цікаві, розвивальні та повчальні поетичні твори, знайомить їх із природними багатствами України (зокрема рідних йому Сумщини та Луганщини). Поезія для дітей І. Низового, як і вся його творчість загалом, – національно зорієнтована, наповнена патріотичним змістом, покликана сприяти консолідації української нації.

Прозова спадщина І. Низового в комплексі з його ліричним надбанням становить автобіографічний дискурс письменника. У мемуарно-публіцистичних творах митець переосмислює різні етапи свого життя та життя своєї країни, вводить галерею персонажів (героїв та антигероїв) для відображення суспільно-політичної та мистецької дійсності тих часів.

Серед жанрового розмаїття прози І. Низового можна виділити статті, есе, нотатки, мікроновели (мікроповідання), акварелі, новели, новелу-казку, оповідання, повісті, повість-есе тощо. На особливу увагу заслуговують мікроновели письменника як одна з форм мемуарної прози – складника художньої автобіографії митця. За своїми жанровими ознаками такі твори тяжіють до невеликих нотаток – одного з найулюбленіших і найбільш поширених жанрів письменника.

У дослідженні акцентовано увагу на таких характерних особливостях художнього, мемуарного й публіцистичного тексту І. Низового, як вишукана літературна мова письменника, збагачена тропами, стилістичними фігурами та великим арсеналом okazionalizmів; експерименти з метафорично-асоціативними паралелями та елементами горору в концепції реалістичного зображення дійсності; уміле оперування засобами комічного; вияви рецепційної та інтенціональної інтертекстуальності.

Ключові слова: контекст, типологія контекстів, автобіографічний дискурс, проблемно-тематичний комплекс, ідейно-змістові акценти, образні домінанти, жанрово-стильове розмаїття.

SUMMARY

Manko A. M. Creativity of Ivan Nyzovyi in the ideological and artistic context of the era. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 035 Philology. – State Institution “Luhansk Taras Shevchenko National University”, Starobilsk; Zaporizhzhya National University, Zaporizhia, 2021.

The dissertation is the first comprehensive study of I. Nyzovyi’s work in biographical, historical, sociocultural, literary and receptive contexts. With the help of this study, we lay the foundation for the academic development of the creative heritage of I. Nyzovyi, a large array of which requires broad scientific involvement.

The object of this research was the poetic, memoir, journalistic works of I. Nyzovyi and his fiction, published during the life of the writer in collections of poetic and prose works, in literary and artistic almanacs and periodicals; manuscripts published posthumously in four volumes of his five-volume selected works; literary-critical works of researchers and videos dedicated to the artist’s biography.

The scientific novelty of the work is due to the first attempt to make a comprehensive, systematic analysis of lyrical works, fiction and memoir-journalistic heritage of I. Nyzovyi in the context of the era in Ukrainian literature. The biography and work of the writer, despite isolated attempts at linguistic and literary analysis of his individual poetic texts, remains a virtually unexplored issue.

The work presents important milestones in the life and work of I. Nyzovyi, which help to understand better the author's intentions, to determine the place of the artist in the contextual field of contemporary Ukrainian socio-political and artistic reality.

The practical significance of the obtained results. The results of the work can be used in the preparation for the Native land lessons in secondary schools of Luhansk region; courses on the history of Ukrainian literature of the XX – the beginning of the XXI century, literary studies, special courses and special seminars in higher education institutions; when writing textbooks and manuals for schoolchildren and students of humanitarian specialty; course, diploma, master's theses, scientific articles on the biography of I. Nyzovyi, as well as for planning and conducting various events to honor the memory of the writer (thematic lessons, literary evenings).

Personal contribution of the applicant. The dissertation and published articles are written by the author independently (two articles are co-authored with the supervisor T. S. Pinchuk). The postgraduate student created two prefaces for the posthumous series of books of Ivan Nyzovyi (volumes II, IV). The dissertation is done independently, all basic ideas and conclusions belong directly to the author.

The choice of the problem statement and research topic is reduced as the result of the necessity to fill research gaps in the Ukrainian literary space by removing the figure of the poet of the sixties, writer I. Nyzovyi from the regional literary context and incorporating his personality into the national literary context. Studying and thorough professional analysis of the current, nationally-patriotic, sharply journalistic work of I. Nyzovyi is not only relevant, but also an urgent need in the context of the Ukrainian present.

The dissertation states that decontextualization makes it impossible to adequately study any personality and its artistic heritage, because each person exists at the intersection of various contexts that determine the course of his life: family, educational, professional, creative, social, cultural, informational, political, historical, geographical, ecological and other contexts. Literal and limited interpretation of the personality without taking into account the contextual component leads to its distorted vision, turning the subject into a typical, one of many representatives of its kind.

Based on the generalization and systematization of the term definitions “context” in literary science, we have proposed our own definition of context, which we consider as inexhaustible in interpretation systemic education with undeniable epistemological potential that provides the fullest possible and correct interpretation of literary text and non-textual phenomena.

The classification model of contexts was created on the basis of the complex vision analysis of interdisciplinary term “context” by philosophical, literary, linguistic, psychological and sociological sciences, provides isolation of the intratextual context which is directly related to the text itself, and the external context, which reveals various non-textual factors of writing a literary work. According to the form these contexts can be explicit/transparent and implicit/associatively complex.

The components of the intratextual context are microcontext and macrocontext, left and right contexts, the context of functioning and the context of generation. The external context covers the historical, sociocultural, biographical, psychological, literary, receptive and implementation context.

The emphasizes in the work is put on the creative heritage of I. Nyzovyi which is an accumulator and repeater of the cultural and historical background of the epochs he lived, and therefore requires a comprehensive contextual analysis. The writer left behind significant poetic, literary and memoir works in the volume of 103 life collections, 2 collections of manuscripts published posthumously in

four volumes of a five-volume selection of his selected works and numerous essays and lyrical rehearsals published in different periodical issues.

I. Nyzovyi is an outstanding Ukrainian writer, a talented journalist, translator and active public figure, who played a significant role in the development of cultural and artistic life of Luhansk region.

It is proved that the work of I. Nyzovyi is a unique phenomenon of national literature and an inexhaustible source of deep themes and acute problems that do not lose their relevance in the historical and political context of the Ukrainian present. Emphasis is put on the author's stylistic manner, which organically combines the defining features of Impressionism and Existentialism, as well as elements of the dissident aesthetics of suffering.

The leading artistic method of socialist realism, which manifested itself in the author's lyrics quite sporadically through the use of typical images, themes, ideas and motives, relevant and necessary in the conditions of Soviet reality, left a slight imprint on the early period of the poet's work. The ideological and creative search which are reflected in the poems of this period was not only a necessary tribute to the Soviet regime of those times, but also naturally reflected the idealistic, naive popular views, of which I. Nyzovyi himself was partly held hostage. Poems of such ideological and aesthetic orientation are only a small part of the poet's creative arsenal.

Instead, at the beginning of the formation of literary talent in the 60's of the XX century I. Nyzovyi's poetry was marked by an original author's vision of the world, philosophical depth, anthropocentric orientation, subtle linguistic and aesthetic sense, vivid imagery, sincerity and openness to his reader, bordering on confession. It is determined that during this period the artist proved to be a "quiet"/"marginal" poet of the sixties, who was forced to maintain relative loyalty to the ruling regime at the beginning of his professional poetic formation, writing "in the table" such distinctly anti-Soviet works as the poem "Horobyna nich" (1969), which was published almost 20 years later for security reasons on the advice of a professional mentor of the poet M. Cherniavskiyi.

The self-sufficient creative voice of the poet and writer was heard in the 70's and 80's of the XX century, reaching its apogee during the independence of Ukraine.

In 1988, the newspaper "Molodohvardiets" published an article by I. Nyzovyi "Buty – narodom!", which became a turning point in the work of the publicist, his transition from escapism to open confrontation. This article in defense of the Ukrainian language against violent Russification caused a huge public response.

The most of poet's life (45 years) was engaged in literary activities in Luhansk region. For several years I. Nyzovyi was the head of Luhansk city association of the All-Ukrainian society "Prosvita" named after Taras Shevchenko, for almost 6 years – the head of Luhansk organization of the National Union of Ukraine Writers, contributed to the active development of the literary word in the region. A pronounced independent creative and civic position caused the writer to be harassed, his apartment searched, and the artist pushed to the literary margins by artificially inhibiting the release of his new works due to lack of funding, paper etc.

The problem-thematic, ideological-artistic and genre spectra of the artist's poetry and prose are revealed in the work. It is emphasized that I. Nyzovyi's poetic heritage contains all the thematic diversity of lyrics: civic (patriotic and "anti-lyric"), philosophical, intimate (autobiographical and love), landscape, satirical and religious. In the context of the day, the civic patriotic lyricism and the "anti-lyricism" of the poet, a special thematic variety introduced to expose the modern author of Ukrainian reality, fall under special attention.

In the works of I. Nyzovyi we can highlight one of the dominant literary and artistic images, around which the entire image system is built virtually, which forms the ideological and thematic vector, the problem field, the motive structure of poetry and prose of the writer. This is the general image of Ukraine and its specific figurative incarnations: Motherland (Fatherland), state, small homeland (native land), Ukrainian people (general image or image through specific personalities, including the author, his family, environment, etc.), state symbols

Coat of arms, Flag, Anthem), Ukrainian language, history of Ukraine, etc. The most ambiguous in its interpretation is the literary and artistic image of Donbas. Poems that reveal the theme of Donbass with its problems and artistic system can be defined as prophetic due to the author's foresight and accuracy of prediction of the current situation in the region.

I. Nyzovyi is a poet of the Unification of Ukraine. The artist creates a holistic image of Ukraine-Nyzovyi – a character of a qualitatively new type – a man-projection, whose life destiny in one way or another reflects or repeats the fate of the whole country. Projecting the pain of Ukraine on the pain of his own body, the writer positioned himself as a stigmatist of the new generation, whose physical and mental wounds are caused, however, not by religious motives, but by spiritual unity with his homeland – its present and past, with his family, people.

The important place of children's lyrics in the axiological poetic space of I. Nyzovyi is determined. In child's poetry, the author, appealing to the general knowledge and life experience of recipients, offers interesting, educational and instructive poetic works, introduces them to the natural resources of Ukraine (including his native Sumy and Luhansk regions). I. Nyzovyi child's lyric poetry, like all his works in general, is nationally oriented, filled with patriotic content, and is designed to promote the consolidation of the Ukrainian nation.

I. Nyzovyi's prose heritage in combination with his lyrical heritage constitute the autobiographical discourse of the writer. In memoirs and journalistic works, the artist rethinks the various of his life and the life of his country, introduces a whole gallery of characters (heroes and antiheroes) to reflect the socio-political and artistic reality of those times.

Among the genre diversity of I. Nyzovyi's prose we can single out articles, essays, notes, micro-short stories (micro-stories), watercolors, short stories, short stories-fairy tales, novels, short stories-essays, etc. The writer's micro-novels deserve special attention as one of the forms of memoir prose – a component of the artist's autobiography. According to their genre features, such works tend to small notes – one of the most popular and most common genres of the writer.

The study focuses on such characteristic features of I. Nyzovyi's artistic, memoir and journalistic text as the exquisite literary language of the writer, enriched with paths, stylistic figures and a huge arsenal of occasionalisms; experiments with metaphorical-associative parallels and elements of horror in the concept of realistic depiction of reality; skillful operation by means of the comic; manifestations of reception and intentional intertextuality.

Key words: context, typology of contexts, autobiographical discourse, problem-thematic complex, ideological-semantic accents, figurative dominants, genre-style diversity.